

**Yanyalı Hâfız Refî' Efendi'nin Manzum Nakşî-Hâlidî
Silsile-nâmesi**

Poetic Naqshi-Khalidi Silsilename of Yanyalı Hafız Refî' Efendi

Atila GÖKDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, atilagokdemir@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3533-4604>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	31 Temmuz / July 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Eylül / September 2022
Yayın Tarihi – Date Published	30 Eylül / September 2022
Yayın Sezonu - Pub Date Season	Eylül / September

Atıf / Cite as: Gökdemir, A. (2022), Yanyalı Hâfız Refî' Efendi'nin Manzum Nakşî-Hâlidî Silsile-nâmesi/Poetic Naqshi-Khalidi Silsilename of Yanyalı Hafız Refî' Efendi. Turkish Academic Research Review, 7 (3), 656-676. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/72766/1151957>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Yanyalı Hâfız Refî' Efendi'nin Manzum Nakşî-Hâlidî Silsile-nâmesi

Atila GÖKDEMİR

Öz

Silsile-nâmeler, bir sülalenin, neslin, meslek erbabının hiyerarşik yapısını ya da tarikatın şeceresini gösteren yazılı vesikalardır. Türk İslâm edebiyatı sahasındaki şairler, diğer edebî türler kadar yoğun olmasa da, manzum silsile-nâme türünde eserler kaleme almıştır. Bu edebî türe, bizzat meşihat makamında bulunan veyahut bir tarikata müntesip şairler daha fazla ilgi göstermişlerdir. Ekseriyetle mesnevî, kasîde veya kıt'a nazım şekliyle yazılan manzum silsile-nâmelerin bir kısmı müstakil eser iken bazıları tasavvufî bir eserin veyahut bir divanın içerisinde yer almaktadır. Padişahlar, vezirler, seyyid ve şerifler ile çeşitli meslek erbabının silsilelerini ihtiva eden silsile-nâmeler de bulunmakla beraber, bu manzûmelerin çoğunlukla tasavvufî muhtevalı oldukları görülmektedir. Bu yönüyle silsile-nâmeler, Türk İslâm edebiyatının biyografik eserleri arasında yer almakta ve özellikle tasavvuf tarihine ışık tutan temel kaynak vazifesi icra etmektedirler. Dinî-tasavvufî-didaktik eserler grubuna dâhil olan silsile-nâmelerin yazılış gayesi, tarikatın postnişinleri hakkında müntesipleri bilgilendirmek olup sanatsal kaygılar ile estetik duygular uyandırma çabası geri planda kaldığı için aruz kusurlarının bulunması ekseriyetle karşılaşılan bir durumdur. Bu çalışmada, 19. asır müellif ve mutasavvıflarından Mekteb-i Sultânî muallimi Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi'nin *Rehber-i Hak* isimli tasavvufî eserinde yer alan manzum Nakşibendî-Hâlidî silsile-nâmesi incelenecektir. İlk olarak manzumenin ismi, yazılış tarihi ve sebebi ele alınacak; yaşadığı dönemde muallimlik vazifesinin yanında tasavvuf, akâid, tecvid, sarf vb. sahalarda kaleme aldığı eserler ve irşat faaliyetleriyle ön plana çıkan Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi'nin hayatı ve tasavvufî şahsiyeti ile ilgili tespitler paylaşılacaktır. Akabinde, müntesiplere Nakşî/Hâlidî postnişinlerini - belirgin hususiyetlerini ön plana çıkarmak suretiyle- öğretmek gayesine matuf olarak kaleme alınan silsile-nâmenin şekil ve muhteva incelemesi yapılacaktır. Son olarak ise, manzumenin transkripsiyonlu metni verilecektir. Hâlidîlik ile ilgili önemli bilgileri ihtiva eden ve bu yönüyle 19. asır tasavvuf tarihi hakkındaki çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülen bu çalışma, silsile-nâme türüne ait bir manzumenin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Silsile-nâme, Hâfız Refî' Efendi, Nakşibendîlik, Hâlidîlik

Poetic Naqshi-Khalidi Silsilename of Yanyalı Hafiz Refî' Efendi

Abstract

Silsilenames are written documents pointing out the hierarchical structure of a dynasty, generation, professional or the genealogy of a sect. Poets in the field of Turkish Islamic literature wrote works in verse silsilename, although not as intense as other literary genres. Poets who were in the position of sheikh or who belonged to a sect showed more interest in this literary genre. While some of the verse

silsilenames, which are mostly written in mathnawi, qasida or qit'a style, are standalone works, some of them are included in a sufi book or a diwan. Although there are silsilenames containing the successions of sultans, viziers, sayyids and sheriffs and various professionals, it is seen that these poems mostly have a mystical content. In this respect, silsilenames are among the biographical works of Turkish Islamic literature and serve as the main source that sheds light on the history of Sufism in particular. The purpose of writing the silsile-names, which are included in the religious-mystical-didactic works group, is to inform the followers about the followers of the sect, and since the effort to arouse artistic concerns and aesthetic feelings remains in the background, it is often encountered that there are defects in aruz prosody. In this study, the verse Nakşibendî-Hâlidî silsilename, which is included in 19th century author and mystic Mekteb-i Sultani teacher Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi's mystical book named Rehber-i Hak, will be examined. In the study, first of all, the name of the poem, the date of its writing and the reason will be discussed. The identifications about the life and mystical personality of Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi, who came to the forefront with the books he wrote in the fields of sufism, creed, tajwid, sarf, etc. and his guidance activities, will be shared. Afterwards, the form and content of the silsilename, which was written with the aim of teaching the followers of Naqshi/Khâlidî sheiks by emphasizing their distinctive features, will be examined. Finally, the transcript of the verse will be given. This study, which contains important information about Khalidiyya and is thought to contribute to the studies on the history of Sufism in the 19th century, is important in terms of revealing a poem belonging to the silsile-name type.

Key Words: Turkish Islamic Literature, Silsilename, Hâfız Refî' Efendi, Naqshbandiyya, Khalidiyya

Structured Abstract

Silsile, in Arabic, means chain, link, the order of things connected and related to each other, genealogy, lineage, family, lineage, the book of birth. By combining it with the word "name", which means "letter, book, document informing about something" in Persian, it has gained the meaning of a written document showing the hierarchical structure of a family, generation, professional or the genealogy of the sect. The strife that emerged after the period of the Companions of the Prophet and the efforts of some members of the emerging sect to fabricate hadiths made it necessary to investigate the source of the narrations and the identities of the narrators. Based on this, Islamic scholars have considered it essential to include sequences in religious sciences such as hadith, tafsir, fiqh, kalam, sirah and especially sufism. In this respect, silsile (chain) has been considered as a tool that ensures the soundness of a science and its transmission in a valid way, and prevents incompetence by refuting the claims of incompetent people. Considering that the subject of this study is based on a verse sect silsilename, it would be appropriate to dwell on mystical lineages.

In Sufism, silsile means the chain of masters from the sheikhs of the sect to the Prophet Muhammad, the list of the names of the sheikhs of a sect who gave permission to each other and the document in which the sequence is written is called a silsilename. According to the Sufis, the Prophet Muhammad suggested special dhikr to the Four Caliphs and some of his companions, and by continuing these dhikr methods, silsiles were formed. In the eyes of the Sufis, silsile is the channel of

divine inspiration coming through the Prophet Muhammad, and the spiritual lineage chain that conveys the sheikhs to the Prophet Muhammad. While there are certificates of permission given as proof of merit in other Islamic sciences, certificates of permission were given in order to distinguish the true sheikhs from the unqualified ones in the sects, and it has become a tradition to add the silsile of the sect to these certificates. This situation is important in terms of showing that the person who has the license is a qualified representative of the Sufi tradition to which he is affiliated. In other words, the tradition of silsile, which is given great importance in the sects, constitutes the basis of the legitimacy of a sheikh.

Poets in the field of Turkish Islamic literature wrote works in verse silsilename, although not as intense as other literary genres. Poets who were in the position of sheikh or who belonged to a sect showed more interest in this literary genre. While some of the verse silsilenames, which are mostly written in mathnawi, qasida or qit'a style, are standalone works, some of them are included in a sufi book or a diwan. Although there are silsilenames containing the successions of sultans, viziers, sayyids and sheriffs and various professionals, it is seen that these poems mostly have a mystical content. In this respect, silsilenames are among the biographical works of Turkish Islamic literature and serve as the main source that sheds light on the history of Sufism in particular. The purpose of writing the silsile-names, which are included in the religious-mystical-didactic works group, is to inform the followers about the followers of the sect, and since the effort to arouse artistic concerns and aesthetic feelings remains in the background, it is often encountered that there are defects in aruz prosody.

In this study, the verse Nakşibendî-Hâlidî silsilename, which is included in 19th century author and mystic Mekteb-i Sultani teacher Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi's mystical book named Rehber-i Hak, will be examined. In the Silsilename, from the Prophet Muhammad to the famous caliphs of Khalid Bagdadi, the founder of Khalidiyya, are included. It was written in order for the members of the dervish lodge to get to know the followers of the sect and to read them during the rabita, which is an application that the Naqshbandis care about in their mystical lives. In the study, first of all, the name of the poem, the date of its writing and the reason will be discussed. The identifications about the life and mystical personality of Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi, who came to the forefront with the books he wrote in the fields of sufism, creed, tajwid, sarf, etc. and his guidance activities, will be shared. Afterwards, the form and content of the silsilename, which was written with the aim of teaching the followers of Naqşî/Khâlidî sheiks by emphasizing their distinctive features, will be examined. Finally, the transcript of the verse will be given. This study, which contains important information about Khalidiyya and is thought to contribute to the studies on the history of Sufism in the 19th century, is important in terms of revealing a poem belonging to the silsile-name type.

Giriş

Silsile, Arapçada “eklemek, bağlamak, zincirlemek, zincirleme yapmak, peş peşe getirmek” manalarına gelen سلسله fiilinden müştak olup “zincir, bağ, birbirine bağlı ve birbiriyle ilgili şeylerin meydana getirdiği sıra; şecere, soy, sop, sülale; zürriyet

defteri” manalarına gelmektedir (Şemseddin Sâmî, 1900, s. 732; Tosun, 2009, s. 206; Mutçalı, 2012, s. 439). Farsçada “mektup, kitap, bir şeyden haber veren vesika” manasındaki nâme kelimesi ile birleşerek “bir sülalenin, neslin, meslek erbabının hiyerarşik yapısını veyahut tarikatın şeceresini gösteren yazılı vesika” anlamı kazanmıştır (Usta, 2006, s. 10; Öztoprak-Özkat, 2021, s. 455). Silsile-nâmeler “tomar, ensâb” veya “şecere” olarak da bilinmektedir.

Silsile, İslam kültüründe bir terim olarak ilk kez hadis sahasında görülmüş ve “sened” ile aynı manada kullanılmış, hadis râvîlerinin isimlerinin Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar götürülmesine büyük önem atfedilmiştir. Sahabe döneminin ardından zuhur eden fitneler, ortaya çıkan bazı fırka mensuplarının hadis uydurma çabaları, rivayetlerin kaynağını ve râvîlerin kimliklerini araştırmayı zorunlu kılmıştır. Bahsi geçen mücbir sebeplere istinaden İslâm âlimleri, naklî ilimlerin başında gelen hadiste râvîyi bir silsileye dayandırmayı elzem kabul etmişlerdir. Hadis ilminin ardından tefsir, fıkıh, kelim, siyer ve özellikle tasavvuf gibi dinî ilimlerde de silsilelere yer verilmiştir. Bu yönüyle silsile, bir ilmin sıhhatini ve geçerli bir yolla aktarımını sağlayan, ehil olmayanların iddialarını çürütmek suretiyle liyakatsizliğe mani olan bir vasıta olarak telakki edilmiştir (Usta, 2006, ss. 11-12).

Tasavvuf ıstılahında silsile, “tarikât şeyhlerinin Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar uzanan üstadlar zinciri”, “bir tarikatın birbirine icazet veren şeyhlerin isimlerinin bulunduğu liste” manasına gelmekte; silsilenin yazılı olduğu belgeye ise silsile-nâme denilmektedir (Tosun, 2009, s. 206; Yılmaz, 2011, s. 320). Sûfilere göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Dört Halife ve ashabdan bazılarına hususî zikir telkininde bulunmuş, bu zikir usullerinin devam ettirilmesiyle silsileler meydana gelmiştir. Dört Halife’ye nispetle teşekkül eden silsilelere Bekriyye/Sıddıkiyye, Ömeriyye/Fârukiyye, Osmaniyye ve Aleviyye adları verilmiştir. Sûfilerin nazarında silsile, Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla gelen İlâhî feyz kanalı ve şeyhleri Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ulaştıran manevî nesep zinciridir (Öngören, 2016, s. 153). Diğer İslâmî ilimlerde liyakatin ispatı mahiyetinde verilen icâzetnameler bulunduğu gibi, tarikatlarda da şeyhlerin hakikisini liyakatsizinden ayırt etmek maksadıyla icazetname verilmiş, bu belgelere tarikat silsilesinin eklenmesi gelenek halini almıştır. Bu durum, icazet sahibi kimsenin, bağlı bulunduğu tasavvufi geleneğin irşada ehil, liyakatli bir temsilcisi olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Tosun, 2009, s. 207). Bir diğer ifadeyle tarikatlarda büyük önem atfedilen silsile geleneği, bir postnişinin meşruiyetinin esasını oluşturmaktadır (Ayğın, 2017, s. 40).

Silsileler önce şifahî yolla aktarılmış, 12. asırdan itibaren köklü tarikatların kurulmasıyla da yazılı hâle gelmiştir. Günümüzde varlığını sürdüren tarikat silsileleri ekseriyetle Hz. Ali (r.a.) veya Hz. Ebû Bekir (r.a.)'a dayandırılmaktadır. Ancak bir tarikatın hem Bekrî hem de Alevî silsilesinin olduğu da görülebilmektedir. Tasavvuf tarihinin tespit edilebilen ilk silsilesi Ca'fer el-Huldî (ö. 959)'ye aittir. Bu silsile, meşhur sûfilerden Cüneyd-i Bağdâdî, Serî es-Sakatî, Ma'rûf-i Kerhî, tâbiinden Hasan-ı Basrî ve ashabdan Enes b. Mâlik vasıtasıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaşmaktadır. Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddin-i Kübrâ (ö. 1221)'nin, müridi Radyüddin Ali Lala'ya verdiği icazetname ise Alevî silsilelerin ilk yazılı örneklerindedir (Aşkar, 2006, s. 271; Tosun, 2009, s. 207).

Tarikat silsileleri iki bölümden oluşmaktadır. Silsile-i vird olarak adlandırılan birinci kısım, tarikatın kurucusu ve genellikle ismini aldığı postnişinden Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar devam eden silsileyi ifade eder. Tarikatın kurucusundan sonra silsileye dâhil olan postnişinlerin yer aldığı ikinci kısma ise, silsile-i bereke denilmektedir (Aşkar, 2006, s. 270). Tasavvufî silsile-nâmeler, yazılış şekli ve muhtevasında barındırdığı hususiyetlerine göre çeşitli şekillerde tasnif edilmektedir. İlk grupta kitap ve risale şeklinde -ki en yaygın silsile-nâmeler bunlardır-, oklar ve çizgiyle birbirine bağlı, dairesel, madalyonlu, minyatürlü ve cetvel şeklinde silsile-nâmeler bulunmaktadır. Muhtevalarına göre ise, menâkıp tarzında, hâl tercümesi hâlinde, belli bir tarikatı veyahut şeyhi konu edinen, belli bir bölge ya da tarihle sınırlı olan, tüm tarikat ve şeyhlere ait silsile-nâmeler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Usta, 2006, ss. 52-60).

Türk Edebiyatı'nda Silsile-nâmeler

Edebî bir terim olarak silsile-nâme, “tarikatta, sanatta, çeşitli ilim ve meslek gruplarında icazet vasıtasıyla aktarılan silsileyi meydana getiren isimlerin sıralandığı, bazen de hâl tercümeleri ve hilyelerinin eklendiği manzum veya mensur eserler” şeklinde tanımlanmaktadır (Tüfekçi, 2022, s. 124). Yazma eser kütüphanelerinde tespit edilen silsile-nâme türündeki eserler incelendiğinde ekseriyetle tasavvufî muhtevalı oldukları görülmektedir (Donuk, 2020, s. 18). Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*, Tabibzâde Mehmed Şükrî'nin *Silsilenâme-i Sûfiyye*, Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî* ve Sâdik Vicdânî'nin *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye* adlı eserleri tarikat silsilelerinin yer aldığı önemli tasavvufî kaynaklar arasındadır. Tarikat silsile-nâmelerinin haricinde padişahlar, vezirler, seyyid ve şerifler ile çeşitli meslek erbabının silsilelerini ihtiva eden silsile-nâmeler de vardır. Abdulmecîd Buhârî'nin *Tevârih-ı Enbiyâ-yı İzâm ve Evliyâ-yı Kirâm ve*

Selâtin-i Mâziyye'si Hz. Âdem'den Osmanlı dönemine kadar gelmiş peygamber, hükümdar ve şeyhlerin silsilelerini, Behçetî Seyyid İbrahim'in *Silsiletü'l-Âsâfiyye*'si de Köprülü ailesinden yetmiş devlet adamlarının biyografilerini ihtiva etmektedir. Bu yönüyle silsile-nâmeler, Türk İslâm edebiyatının biyografik eserleri arasında yer almakta ve tarihe ışık tutan temel kaynak vazifesi icra etmektedir (Kiremitçi, 2018, s. 138).

Osmanlı edebî sahasındaki şairler, diğer dinî-edebî türler kadar yoğun olmasa da tasavvufî muhtevalı silsile-nâme türünde eser kaleme alma gayreti içerisinde olmuşlardır. Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî (ö. 910/1524), Nazmî Mehmed Efendi (ö. 1112/1701), Ahmed Sûzî (ö. 1246/1830), Kürkçübaşızâde Ali (ö. ?), Dâvud-ı Halvetî (ö. 913/1508), Halîlî Maraşî (ö. 998/1589), Kuloğlu Hacı İlyas (ö. 1068/1658), Ümmî Sinan (ö. 1067/1657), Hasan Senâyî (ö. ?), Mehmed Emin Tokâdî (ö. 1158/1745), Cemâleddin Uşşâkî (ö. 1164/1751), Müstakimzâde Süleyman Saadeddin (ö. 1202/1788) ve Osman Hulusi Dârendevî (ö. 1990), manzum silsile-nâme kaleme alan şairler arasında zikredilebilir. Bu edebî türe ilgi gösteren şairlere bakıldığında, bizzat meşihat makamında buldukları veyahut sûfi-meşrep kimseler oldukları görülmektedir. Genellikle mesnevî, kasîde veya kıt'a nazım biçimiyle yazılan manzum silsile-nâmelerin bir kısmı müstakil eser iken bazıları tasavvufî bir eserin ya da bir divanın içine dercedilmiş durumdadır.

Bu çalışmada, Mekteb-i Sultânî muallimlerinden Yanyalı Hâfız Abdussamed Refî' Efendi'nin *Rehber-i Hak* isimli tasavvufî eserinde yer alan manzum Nakşibendî-Hâlidî silsile-nâmesi incelenecektir. Öncelikle manzumenin ismi, yazılış tarihi ve sebebi, müellifi Hâfız Abdussamed Refî' Efendi'nin hayatı ve tasavvufî şahsiyeti ele alınacak, ardından manzum silsile-nâmenin şekil ve muhteva incelemesi yapılacaktır. Son olarak ise, manzumenin transkripsiyonlu metni verilecektir.

Hâfız Refî' Efendi'nin Manzum Nakşî-Hâlidî Silsile-nâmesi

Manzumenin İsmi, Yazılış Sebebi

İncelemeye konu olan manzum silsile-nâme, müstakil bir eser olmayıp Refî' Efendi'nin 1897 senesinde neşredilen *Rehber-i Hak* adlı eserinin 117-127. sayfaları arasında yer almaktadır. İki bölümden oluşan manzumenin ilk kısmı "Silsile-i Şerîf", ikincisi ise, "Diğer Silsile-i Şerîf" şeklinde isimlendirilmiştir.

Silsile-nâmede, yazılış sebebini açıkça ortaya koyan bir ibare bulunmamaktadır. Ancak,

Silsile ile saña beyân ideyim
 Hâcegânile hem 'Azîzânı

Yek biñ cümlesini hıfz eyle
 İrişe tâ ki feyz-i Rabbânî (17-18)

şeklindeki beyitler ile manzumenin başında yer alan “ ... eger râbıtaya ehil olmuş olan şeyhine râbıta iderlerse evvelâ şeyhiniñ şeyhine be' dehu şeyhine müte'allık birer beyt oçurlar” ibaresinden hareketle, silsile-nâmenin müritlere müntesibi oldukları Nakşibendiyye'nin postnişinlerini tanıtmak, ezberlenmek suretiyle İlâhî feyze nail olmak ve rabıta esnasında okunmak maksadıyla tertip edildiği sonucuna ulaşılabilir.

Müellifi

Hâfız Abdüssamed Refî' Efendi, 1256-57/1840-41 senesinde Yanya'da doğmuştur. Babası Yanya Müftüsü Mehmed Vehbi Efendi'dir. Yanya Sıbyan Mektebi'nde tahsil hayatına başlamış, ardından Yanya Rüştiyesi'ne devam etmiştir. Rüştiye'den sonra Kur'an hıfzını tamamlamış, buna istinaden Hâfız Refî' olarak tanınmıştır. Yanya'dan sonra İstanbul'a gitmiş, burada Haseki ve Bayram Paşa Medreseleri'nde eğitim görmüştür (Pakalın, 2008, s. 133). Medrese eğitiminin ardından 1284/1868'de Arapça muallimi olarak Mekteb-i Sanâî'ye atanmıştır. 1869'da ise, Mekteb-i Sultânî'de göreve başlamıştır. Burada Türkçe muallimliğinin yanı sıra otuz yıldan fazla Arapça sarf, nahiv ve İslam akâidi derslerine devam etmiştir. Rumca konuşup yazabilen Refî' Efendi, aynı zamanda Fener ve Taksim Rum Okullarında Türkçe dersleri vermiştir (Tâhir, 1975, s. 430).

Hâfız Refî' Efendi Türkçe, Arapça ve akâid-i İslâmiyye muallimliğinin haricinde Eyüp semti Bostan İskelesi civarında bulunan ve Nakşibendî tarikatının Hâlidî koluna bağlı olarak faaliyet gösteren Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi'nde şeyhlik yapmıştır. Tekke'de ilk olarak Kırımî Murad Efendi (ö. 1897), ardından Refî' Efendi ve damadı Fehmi Efendi (ö. 1923) postnişin olmuştur. Ancak Refî' Efendi'nin tarikat icazetini kimden aldığı tespit edilememiştir (Er, 2003, s. 140; Köseoğlu, 2014, ss. 463-464; Korkusuz, 2016, s. 250). Hâfız Refî' Efendi, 12 Ocak 1903/12 Şevval 1320'de vefat etmiştir. Eyüp'te Kâşgarî Dergâhı'nda metfuntur (Pakalın, 2008, s. 133).

Refî' Efendi, Mekteb-i Sultânî muallimliği ve tasavvufî faaliyetlerinin yanında kitap telifatı ve neşriyle meşgul olmuştur. Müellifin eserleri şunlardır:

1. *Kaside-i Emâlî Tercüme-i Manzûmesi*: Ali b. Osman el-Ûşî'nin akâide dair kaleme aldığı *el-Emâlî* adlı meşhur kasidesinin, Hâfız Refî' Efendi tarafından yine nazmen tercüme edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Akâidnâme türünün Osmanlı edebî sahasında verilen son manzum örneklerindedir. Akâid dersini yeni okumaya başlayan talebelerin istifade etmeleri maksadıyla hazırlamıştır. 35 sayfadan müteşekkil olup 1302/1884-85 senesinde Dersaadet Matbaası'nda taşbaskı olarak neşredilmiş ve 1886 senesinde II. Abdülhamid Han'a takdim edilmiştir.
 2. *el-Muhtasar*: Sarf ilmine dair bir eser olup 283 sayfadan müteşekkildir. 1307/1889-90 senesinde Mahmud Bey Matbaası'nda taşbaskı olarak neşredilmiştir.
 3. *Tecvid*: 18 sayfalık eserde tecvid kuralları 21 derste muhtasar olarak anlatılmaktadır. 1892'de taşbaskı olarak neşredilmiştir. Eser, ilk olarak ibtidâiyye mekteplerinde okutulmuş, muhtevasında bazı hatalar tespit edilmesi nedeniyle yerine Karabaş Tecvidi okutulmasına karar verilmiştir.
 4. *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*: 1874 senesinde 48 sayfa olarak neşredilen eser, Arapça kısa hikâyeler ve Türkçe tercümelerini ihtiva etmektedir.
 5. *Elifbâ-yı Sultânî*: İlk resimli alfabe ve okuma kitabıdır. Eserde hayvanlarla ilgili okuma parçaları ve ahlâkî öğütler yer almaktadır (Akyüz, 2000, s. 7).
 6. *Tarih-i Tabîi ve Şevâzz-ı İmlâ*: Arşiv belgelerinde basımlarına müsaade edildiğine dair bilgiler bulunmakla beraber, nüshaları tespit edilememiştir.
 7. *Lisân-ı Yunânî ile Mübeyyen Arabî Fârisî ve Türkî Elfâzı Hâvî Mecmau'l-Lugat*: Hâfız Refî'nin Avram Malyakas ile birlikte hazırladıkları Yunanca ile Arapça-Farsça-Türkçe sözlüktür (Pakalın, 2008, s. 133; Kiel, 2013, s. 321; Piku, 2020, ss. 74-75)
 8. *Rehber-i Hak*: Nakşibendî tarikatının adap, usul ve erkânına dair bir eserdir. 1897 senesinde Matbaa-i Bahriye'de taşbaskı olarak neşredilmiştir. 136 sayfadan müteşekkil eserde mürşid-i kâmilin vasıfları, zikrin adabı, rabîta, Nakşibend'in manası, tarikat adabı ve şartları, hatme-i şerîfin adap ve erkânı vb. meseleler ele alınmaktadır.
- Refî' Efendi, 1885'te Şemseddîn Ahmed (İshak Hocası)'in *Vahdetnâme*'sini, 1894'te ise Okçuzâde Mehmed Efendi'nin *en-Nazmu'l-Mübîn fî âyâtî'l-erba'in ve Ahsenü'l-hadîs fî ehâdîsî'l-erba'in*'ini neşretmiştir (Pakalın, 2008, s. 133).

Tür ve Şekil Bilgisi

Nakşibendiyye'nin Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tarafından tesis edilen Hâlidîyye kolunun Hz. Muhammed (s.a.v.)'den Hazergradlı Feyzullah Efendi'ye kadar uzanan silsilesini ihtiva eden manzume, silsile-nâme türünün örnekleri arasındadır. Müntesiplerine Nakşî/Hâlidî postnişinlerini belirgin hususiyetlerini ön plana çıkarmak suretiyle öğretmek gayesine matuf olarak kaleme alınan silsile-nâme, 71 beyitten müteşekkil bir kıt'a-ı kebîredir. Aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Manzumenin ilk 12 beyti "bb/cc/dd ..." kafîye örgüsüyle, 13. beyitten itibaren ise "xa/xa/xa ..." şeklinde devam etmektedir. Tasavvufî bir hususta müritleri bilgilendirmek maksadıyla tertip edilen ve bu yönüyle öğretici eserler grubuna dâhil olan manzum silsile-nâmede pek çok aruz kusuru bulunmaktadır. Nitekim dinî-tasavvufî-didaktik eserlerde asıl gaye, okuyucuyu eğitmek ve bilgilendirmek olup sanatsal kaygılar ile estetik duygular uyandırma çabası geri planda kaldığı için aruz kusurlarının bulunması ekseriyetle karşılaşılan bir durumdur. Yine de aruz kusuru tespit edilen birkaç örnek beyti vermek yerinde olacaktır:

Yâ İlâhî be-ḥakk-ı Faḥr-i Rusul
Eyle mesrûr hep müridânı (70)

Bildirüb mebd'e ü me'âd Nebî
Ġârda itdi aña iḥsânı (24)

Ba' de geldi Pîr Ḥarâkânî
Oldı rûḥânî ḳuṭb-ı Rabbânî (29)

Dil ve Üslup Özellikleri

Tasavvufî ve didaktik bir manzume olan eser, genel itibariyle sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Özellikle postnişinlerin tanıtıldığı beyitler, fesahat (anlaşılabilirlik) ve selaset (söz güzelliği, akıcılık) bakımından ön plana çıkmaktadır:

Şoñra Ya'ḳûb Çerḫî reh-rev-i dîn
Nakşibendâna açdı meydânı

Ḳuṭb-ı ebrâr Ḥ'âce-i Aḥrâr
Ṭutdı âfâḳı şöhret ü şânı (41-42)

Manzumede zaman zaman üslubun ağırlaştığı beyitlere rastlamak da mümkündür. Şair, özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Nakşibendiyye'nin methedildiği beyitlerde Arapça ve Farsça kelimelerle terkipler kullanmaktan geri kalmamış, bazı mısraları tamamen Arapça olarak kaleme almış, bazılarında ise, her üç dilde kelimelere yer vermiştir:

Ey bihîm-i hâme-i hüceste-seyr
V'ey şâdîk ü hamîm-i hûb-eşer (1)

Naş-ı na' t-ı hülâşa-i 'âlem
Cümleden saña vâcibest ü ehem (5)

Şad dürüd ü taḥiyyat ü ikrâm
Bir Resûl-i Hudâ 'aleyhi 's-selâm (6)

Şânî-i işneyn ezhumâ fî 'l-ğâr
Na' t-ı pâkidir ey kerem-kâmı (23)

Silsile-nâmede genel olarak tasvirî, tahkiyevî, açıklayıcı ve örnekleyici anlatım biçimlerinden istifade edilmiştir. Özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.)'in zahirî ve bâtinî bazı hususiyetlerinin zikredildiği şu beyitler tasvirî anlatıma örnek olarak verilebilir:

Şad dürüd ü taḥiyyat ü ikrâm
Bir Resûl-i Hudâ 'aleyhi 's-selâm

Hâşimî ebṭahî Odur Kureşî
Yoğdurur dü-cihân içinde eşi

Hâtem-i enbiyâ' vü cümle rusul
Pişvâ-yı heme vü hâdî-yi kül

Faḥr-i 'âlem Muhammed Arabî
Nuḥbe-yi aşfiyâ' resûl ü nebî (6-9)

Şair, silsilede yer alan postnişinler hakkında bazı tarihi bilgileri aktarırken tahkiyevî anlatıma başvurmaktadır. Örneğin, Bahauddin Nakşibend (ö. 791/1389) hakkındaki beyitlerde zâhiren pirinin Seyyid Emir Külâl (ö. 772/1370) olduğu, ancak Üveysilik yoluyla Abdulhâlık Gucdüvânî (ö. 575/1179) tarafından terbiye edildiğini şöyle aktarmaktadır:

Hâzret-i Nakşibend Bahâu 'd-dîn
Bu ṭarîķiñ İmâm-ı burhânı

Gerçi zâhirde pîri Emir Külâl
Ma' nide Veysi bil o sultânı

Terbiyet buldı Gucdüvânîden
Oldı andan mucâz-ı rûḥânî (38-40)

Şeyh Muhammed Küfrevî'nin Bitlis'teki irşat faaliyeti ve vefatı ile ilgili beyitler de tahkiyevî anlatıma örnek olarak verilebilir:

Şoñra Bidlisde kuṭb-ı vaḳt oldı
Küfrevî Şeyḫ Muhammed Ṭâhî

Yaşı yüz on deyince ol ekmel
Uşdı lâhûta ḫayf o rabbânî (57-58)

Manzumede başvurulan diğer anlatım biçimleri ise, açıklayıcı ve örnekleyici anlatımdır. Şair, Mevlânâ Hâlid Ziyâuddîn Bağdâdî'nin halifeleriyle ilgili bilgi verirken bu anlatım biçimlerini tercih etmiştir:

Hulefâ içre râbıta ehli
Şayayım azdır ey kerem kânı (54)

Şeyh Osmân Tavîlîdir biri
Ya' ni ol mürşid-i Süleymânî (55)

Zü'l-cenâheyn Seyyid Tâhâ
Ayn-ı Hâzret idi o haqqânî (56)

Şoıra Bidlîsde kuşb-ı vaqt oldı
Küfrevî Şeyh Muhammed Tâhî (57)

Dağî arz-ı Hicâzda Abdullâh
Hâce-i Mekkî kuşb-ı Yezdânî (60)

Konyada hem Muhammed Kudsî
Şadre'd-dîn şaydı ehl-i ilm anı (61)

Hem Sitanbulda Şeyh Feyzullâh
Feyz-yâb itdi çok mürîdânı (62)

Muhteva

Hâfız Refî' Efendi'nin tertip ettiği manzum silsile-nâmenin “Silsile-i Şerîf” başlıklı ilk kısmı, Allah'a hamt ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ile âl ve ashabına salât ü selam getirilen mensur bir mukaddimeyle başlamaktadır. Hemen ardından 6 beyitten müteşekkil Farsça bir silsile-nâme gelmektedir. Bu manzumenin ilk beş beyti, Hâfız Refî' Efendi'nin de müntesibi olduğu Nakşibendîyye'nin Halidiyye kolunu tesis eden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1827)'ye aittir. Altıncı beyit ise, muhtemelen Refî' Efendi veyahut Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden biri tarafından kaleme alınmıştır. Manzumede zikredilen Hâlidîyye kolunun Hz. Peygamber'e kadar uzanan silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)
2. Hz. Ebu Bekir (r.a.) (ö. 634)
3. Selmân-ı Fârisî (ö. 654)
4. Kâsım bin Muhammed (ö. 725?)
5. Câfer-i Sâdık (ö. 765)
6. Bayezid-i Bistâmî (ö. 875)
7. Hâce Ebu'l-Hasan Harakânî (ö. 1033)
8. Ebu Ali Farmedî (ö. 1117)
9. Yusuf Hemedânî (ö. 1141)

10. Abdulhâlık Gucdüvânî (ö. 1179)
11. Hâce Ârif Rivegerî (ö. 1219)
12. Mahmûd Encîr Fağnevî (ö. 1317)
13. Hâce Azîzân Ali Râmitenî (ö. 1321)
14. Muhammed Baba Semâsî (ö. 1354)
15. Seyyid Emir Külal (ö. 1370)
16. Muhammed Bahaüddin Nakşibend (ö. 1389)
17. Hâce Alaaddin Attar (ö. 1402)
18. Yâkub Çerhî (ö. 1447)
19. Ubeydullah Ahrar (ö. 1490)
20. Hâce Muhammed Zâhid (ö. 1529)
21. Derviş Muhammed (ö. 1562)
22. Muhammed Hâcegi Emkenegî (ö. 1600)
23. Hâce Muhammed Bâkibillâh (ö. 1603)
24. İmam-ı Rabbânî Ahmed Farûk-i Serhendî (ö. 1624)
25. Hâce Muhammed Mâsum (ö. 1688)
26. Şeyh Seyfüddin (ö. 1685)
27. Muhammed Nûru'l-Bedvânî (ö. 1723)
28. Şemsüddin Habîbullâh (ö. 1781)
29. Hâce Abdullah Dehlevî (ö. 1824)
30. Mevlânâ Hâlid Ziyâuddîn Bağdâdî (ö. 1827)

Hâfız Refî' Efendi, 6 beyitlik silsileyi zikretmesini müteakiben özellikle Nakşibendilik'te büyük önem atfedilen rabita usulüne değinmektedir. Rabita, tasavvufî bir terim olarak "mürîdin gönlünü kâmil bir mürşide bağlaması, mürşidin yüzünü, ahlak ve davranışlarını (sîret ve sûretini) tahayyül etmesi" manasına gelmektedir (Tosun, 2007, s. 378). Refî' Efendi, doğrudan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye rabita yapan müritlerin bu 6 beyti okumalarını tavsiye etmektedir. Hâlid-i Bağdâdî'den sonra rabita yapılmaya ehil bir şeyhe müntesip kimsenin ise, Farsça silsileye ek olarak hem şeyhine hem de onun şeyhine ithafen yazılan beyitleri okuması, akabinde "şalla'llâhu 'alâ seyyidinâ ve mevlâna Muhammedin nûru'n-nûr subhâne'l-Meliki'l-Çadîri'l-Çafûr" diyerek duada bulunması gerektiğini söylemektedir.

Silsile-nâmenin 71 beyitten müteşekkil ikinci kısmı "Diğer Silsile-i Şerîf" başlığını taşımaktadır. Refî' Efendi, bu kısımda ilk olarak Nakşibendî tarikatının faziletiyle bu tarikata intisap etmenin ehemmiyet ve faydaları üzerinde durmaktadır:

Yine bir pâre-i Nakşibend ol sen
Olma beyhûde Nakşibend-i kühen

Nakşibend olmağa ser-âğâz it
Mağşada besmeleyile âğâz it

Evvel yûri Nakşibend bismi 'llâh
Hâmîd ile nakşına bulasın râh (2-4)

Şair, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Dört Halife, Ehl-i beyt ve sahabelerin övgüsünün ardından Nakşibendiyye'nin diğer tarikatlara olan üstünlüğüne işaret etmektedir. Şaire göre Allah'a ulaşan çok sayıda tarikat bulunmaktadır, bunların içinde Allah'a en yakın olanı ise, Nakşibendiyye'dir:

Gerçi muvaşşal tarîk çok Hâkka
Akrabi aña Nakşibendânı

Cümle merdân-ı Hâk bu yoldadurur
Nakşibendiyye bil 'Azîzânı (14-15)

Refî' Efendi, Nakşibendî tarikatının övgüsünün ardından silsilesini beyan edeceğini söylemektedir. Bu silsileyle Farsça silsilede yer alan şahıslar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye kadar aynıdır. Şair, bu silsilenin müntesipler tarafından ezberlenmesini tavsiye etmektedir. Nitekim Nakşibendî silsilesini ezberlemek, sâliklere ilâhî feyzin erişmesine vesile olacaktır:

Silsile ile saña beyân ideyim
Hâcegânile hem 'Azîzânı

Yek biñ cümlesini hıfz eyle
İrişe tâ ki feyz-i Rabbânî (17-18)

Refî' Efendi'nin Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi'ndeki faaliyetlerini Nakşî-Hâlidî ekolüne göre sürdürmesine istinaden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve silsilede yer alan halifeleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Hâlid-i Bağdâdî, 1779'da Şehrezûr'a bağlı Karadağ kasabasında doğmuştur. Tahsil hayatına Şeyh Abdüllatif el-Karadağî'nin medresesinde başlamıştır. Ardından Halepçe, Hurmal ve Biyâre beldelerinde, son olarak ise, Bağdat ve İran'ın Sine şehirlerindeki medreselerde eğitim almıştır. İslâmî ilimlerin pek çok dalında yetkin bir âlim olan Hâlid-i Bağdâdî; akâid, fıkıh, hadis ve tasavvuf sahasında eserler vermiş, Arap ve Fars edebiyatlarını da iyi derecede öğrenmiştir. Arapça, Kürtçe ve Farsça beyitlerden oluşan bir *Divan*'ı bulunmaktadır (Algar, 1997, s. 285; Kavak, 2013, s. 29). Tasavvufî icazetini Hindistan'ın Delhi (Cihan-âbâd) şehrinde bulunan Hâce Abdullah Dehlevî'den almış, irşat faaliyetlerini Süleymaniye, Bağdat ve Şam'da sürdürmüştür. Ancak Irak, İran, Kafkasya, Anadolu, Balkanlar, Filistin, Mısır ve

Afganistan coğrafyalarından gelen çok sayıda kimseye manevî eğitim veya halifelik icazeti vermesi neticesinde hizmetleri bu bölgelere kadar yayılmıştır. İlmî ve tasavvufî hizmetleriyle yaşadığı asrı derinden etkileyen Hâlid-i Bağdâdî, 9 Haziran 1827'de Şam'da vefat etmiştir (Kavak, 2017, ss. 11-15).

Refî' Efendi, manzum silsile-nâmenin 4 beytinde Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin övgüsüne yer vermektedir. Buna göre, Hâlid-i Bağdâdî'nin irşat faaliyetleri şarktan garba her tarafa dal budak salmıştır. O, ölü kalpleri diriltten bir mürşittir. Türk, Kürt ve Arap beldelerinden sayısız kimse, onun sayesinde İlâhî hakikatlere ulaşmıştır:

Andan aḥz itdi **Hâzret-i Hâlid**
Nisbeti ol Müceddid-i Şânî

Dal budak şaldı şarḳdan garba
İtdi mürde dilânı nûrânî

Türk ü Kürd ü 'Arab bilâdında
Niceler buldı andan 'irfânı (51-53)

Nakşibendilik'in Hâlidiyye kolu 19. asrın başından itibaren Osmanlı topraklarında geniş bir intişar sahası bulmuştur. Tarikatın gerek halk nezdinde itibar görmesi gerekse yöneticilerin takdirini toplamasının altında Hâlid-i Bağdâdî'nin şahsî gayretlerinin yanı sıra yetiştirdiği yüzün üzerinde halifesinin de etkisi bulunmaktadır. Hâlid-i Bağdâdî'nin 16 sene süren irşat faaliyetleri sırasında icazet verdiği halifelerden bazıları şunlardır:

1. Abdülfettah el-Akrî (ö. 1865)
2. Seyyid Taha el-Hakkârî (ö. 181852)
3. Ahmed Siyâhî (ö. 1874)
4. Muhammed Kudsî el-Bozkırî (ö. 1852)
5. Hâlid el-Cezerî (ö. 1839)
6. Ali es-Sebtî (ö. 1870)
7. Osman Sirâcüddin et-Tavîlî (ö. 1866)
8. Muhammed b. Abdillâh el-Hânî (ö. 1862)
9. Abdullah el-Mekkî el-Erzincânî (ö. ?)
10. İsmâil Şirvânî (ö. 1848)
11. Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî (ö. 1858)

Silsilede yer alan postnişinleri Hâlid-i Bağdâdî'ye kadar zikreden Hâfız Refî' Efendi, Hâlid-i Bağdâdî'den sonra rabita yapılmaya ehil halife sayısının az olduğunu söylemektedir. Bu kısımda zikredilen halifeler şunlardır: Şeyh Osman Tavîlî, Seyyid

Tâhâ-yı Hakkârî, Şeyh Muhammed Küfrevî, Şeyh Abdullah el-Mekkî el-Erzincânî,
Şeyh Muhammed Kudsi Bozkırî ve Hazergradlı Şeyh Feyzullah.

Ḥulefâ içre râbıta ehli
Şayayım azdır ey kerem kânı

Şeyh Osmân Tavîlîdir biri
Ya' ni ol mürşid-i Süleymânî

Zü'l-cenâheyn **Seyyid Tâhâ**
‘Ayn-ı Ḥazret idi o ḥaqqânî

Şoñra Bidlîsde kûtb-ı vaqt oldı
Küfrevî Şeyh Muhammed Tâhî

Yaşı yüz on deyince ol ekmel
Uşdı lâhûta ḥayf o rabbânî

Zâhir ü bâtını mükemmel idi
‘Âşıkân andan aldı meydânı (54-59)

Silsile-nâmede zikredilen Halidî halifelerinden Abdullah el-Mekkî, Refî' Efendi'nin postnişin olduğu Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi'nin ilk şeyhi Kırımî Murad Efendi'ye halifelik icazeti vermesi; Hazergradlı Şeyh Feyzullah Efendi ise, silsile-nâmede kendisine en fazla yer verilen postnişin olması bakımından önem arz etmektedir.

Doğum ve vefat tarihleri bilinmeyen Şeyh Abdullah Efendi, Mekke'de mücavir olması münasebetiyle el-Mekkî, hayatının bir dönemini Erzincan'da geçirmesine istinaden el-Erzincânî nisbeleriyle tanınmaktadır. Tarikat icazetini bizzat Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'den almıştır. Kendi yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla başta İstanbul olmak üzere Anadolu ve Trakya'nın çeşitli yerleriyle Mekke-i Mükerrreme'de irşat faaliyetlerini devam ettirmiştir. En meşhur halifeleri arasında Terzi Baba olarak bilinen Muhammed Vehbî (ö. 1847-48), Mustafa İsmet Yanyavî (ö. 1848), Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî (ö. 1318/1900), Yahyâ Dağstânî (ö. 1899) gibi zatlar bulunmaktadır (Kavak, 2017, ss. 61-62). Abdullah el-Mekkî'nin icazet verdiği bir halifesi de Kırımî Murad Efendi (ö. 1897)'dir. Murad Efendi ilk olarak Hüsvrev Paşa Tekkesi meşihatında bulunmuş, ardından Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi'nde görevlendirilmiştir. Kendisinden sonra bu tekkede sırasıyla Refî' Efendi ve damadı Fehmi Efendi (ö. 1923) şeyhlik yapmıştır (Er, 2003, s. 140; Çetin, 2012, s. 387; Köseoğlu, 2014, s. 463). Silsile-nâmede Abdullah Efendi, Mekke'de ikamet ettiği için Hâce-i Mekkî, manevî mertebesinin yüksekliğine atfen de “kûtb-ı Yezdânî” şeklinde tavsif edilmektedir:

Daḥî ‘arz-ı Ḥicâzda ‘**Abdullâh**
Ḥ’âce-i Mekkî kûtb-ı Yezdânî (60)

Şeyh Feyzullah Efendi ise, 1805 senesinde Silistre'ye bağlı Hazergrad kasabasında doğmuştur. Rusya işgalinden dolayı bir ara Vidin'de ikamet etmiştir. Dinî ilim tahsilinin yanında askerî eğitim de gören Feyzullah Efendi, kâtiplik, dividdarlık, kiler eminliği, mühürdarlık vb. görevlerde bulunmuştur. İlk manevî eğitimini Hâlid-i Bağdâdî'nin halifesi Hüseyin Vâiz Efendi'nin terbiyesinde tamamlayarak icazet almış, şeyhinin vefatı üzerine irşat faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ancak yeni bir mürşit arayışına giren Feyzullah Efendi, şöhretini duyduğu Muhammed Kudsi Bozkırî'ye intisap ederek ikinci icazetini almıştır. Bir dönem Sivas, Malatya, Maraş ve Mısır'da ikamet etmiştir. 1847'de İstanbul'a gelen Feyzullah Efendi'nin adı, yine bir Hâlidî şeyhi olan Süleymaniyeli Şeyh Ahmed ve Kütahyalı Evliyâzâde İsmâil Hakkı Efendi ile birlikte Sultan Abdülmecid'e isyan ve padişahı hal girişimine karışmıştır. Tarihe Kuleli Vakası olarak geçen bu başarısız hareketin neticesinde Feyzullah Efendi, üçüncü dereceden suçlu bulunarak Midilli'ye sürgüne gönderilmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesinin ardından 1861'de affedilerek tekrar İstanbul'a dönmüş, beş senelik irşat faaliyetinin ardından 1876'da vefat etmiştir (Vassâf, 2015, ss. 310-312; Kaymakçı, 2019, ss. 9-20).

Silsile-nâme'nin dikkat çeken yönlerinden biri, Şeyh Feyzullah Efendi'nin 7 beyit ile en fazla övülen Hâlidî şeyhi olmasıdır. Bu durum, 114 halifesi olduğu bilinen Feyzullah Efendi'nin (Vassâf, 2015, s. 315) tarikat icazetini kimden aldığı tespit edilemeyen Refî' Efendi'ye icazet vermiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Ancak Feyzullah Efendi'nin vefat ettiği 1876 senesinde Refî' Efendi'nin henüz 36 yaşında olması bu ihtimale temkinli yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Bunun yanı sıra bahsi geçen yıllarda Refî' Efendi'nin, Feyzullah Efendi'nin müridi olması da ihtimal dâhilindedir.

Manzumeye göre Feyzullah Efendi, İstanbul'da pek çok mürit için feyiz kaynağı olmuştur. Yüzü oldukça güzel olup Kur'ân'ın emir ve yasaklarına uyma hususunda son derece hassastır. Bu durum, Hüseyin Vassâf'ın Sefine-i Evliyâ adlı eserinde de “*... güler yüzlü, mülayim sözlü ..., ahlâk-ı hasene-i Muhammediyye ile mütehallî ..., evsâf-ı fâzılasına herkes meftûn ...*” (Vassâf, 2015, s. 313) şeklinde kayıtlıdır. İstikamet üzere yaydığı tarikatını sevenler İlâhî feyizlere gark olmuştur. Yoluna hizmet eden müritler de ebedi saadete ulaşmıştır. Günaha müptela olmuş ve Hak'tan uzaklaşmış pek çok kimse onun nazarı sayesinde manevî ihسانlar elde etmiştir:

Hem Sitanbulda **Şeyh Feyzullâh**
Feyz-yâb itdi çok müridânı

Ġucduvânî-yi ‘aşr idi bî-şek
Yüzi ahsendi hüyı Qur'ânî

Râh-ı şiddîki istikâmet ile
Neşr idüp tıldı feyz muhibbânı

İrgürürdi sa' âdet-i ebede
Bendelik eyleyen mürîdânı

Ne kadar olsa mübtelâ mehcür
Bir nazar ile itse ihsânı

Feyz-i Hâk irişür aña derhâl
Rû-siyehken olurdu nûrânı

Zâhir olurdu nisbet-i ma' hüd
Cezbe ile alurdu meydânı

Feyzlerin dâ'im ide Hâk dâ'im
Feyz-yâb ola hep muhibbânı (62-69)

Silsile-nâme, Refî' Efendi'nin Hz. Peygamber'in hatırına Hâlidîyye müntesiplerine saadet nasip etmesi, istikamette kılması ve İlâhî feyizlere ulaştırması için Cenâb-ı Hakk'a yaptığı 2 beyitlik bir dua ile nihayete ermektedir:

Yâ İlâhî be-ğak-ı Fağr-i Rusul
Eyle mesrûr hep mürîdânı

İstikâmetde kıl bizi dâ'im
Bulalım biz de feyz-i Rabbânî (70-71)

Transkripsiyonlu Metin

Silsile-i Şerîf

el-Ĥamdu li 'l-lâhi 'llezi efâze nisbete 'l-ğubbiyyeti 'z-zâtiyyeti 'l-ğudsiyyeti el-Ĥâlidîyyeti 'n-Nakşibendiyyeti 'l-Müceddidiyyeti 'ale 'l-âşîkîne 'ş-şâdîkîn fî meşâriki 'l-ard ve meğâribihâ ke 'ş-şümûs ve 'l-budûr ve şalla 'llâhu te'âlâ ve sellem 'alâ seyyidînâ ve mevlânâ Muhammedini 'llezi hüve ma' dinü 'l-aşq ve mecma' u 's-surûr ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi 'llezîne kânû ma' dine 'l-feyz ve 'l-ğuzûr ve 'n-nûr

Nebî Şiddîk u **Selmân Kâsım** est ü **Ca' fer** ü **Ṭayfûr**
Ki ba' d-ez **Bu 'l-Ĥasan** şud **Bü 'Alîyy** ü **Yûsufeş** Gencür

Zî ' **Abdu 'l-ğâlik** âmed ' **Ârif** ü **Mağmûdi** râ behre
Ki zîşân şud diyâr-ı Mâverâ 'ü 'n-nehr-i Kûh-i Ṭur

' **Alî Bâbâ Külâl** ü **Nakşibendest** ü ' **Alâu 'd-dîn**
Pes ez **Ya' küb-ı Çerhî Ĥâce-i Ahrâr** şud meşhûr

Muhammed Zâhid ü **Dervîş Muhammed Ĥâcegî Bâkî**
Müceddid ' **Urvetü 'l-vüşkâ** vü **Seyfü 'd-dîn Seyyid Nûr**

Ĥabîbu 'llâh Mağzar Şâh ' **Abdu 'llâh Mevlânâ**
Kez inhâreşk şubh-ı 'iyd şud mâ râ şeb-i deycür

Ziyâ 'u 'd-dîn ferîdü 'd-dehr **Mevlânâ-yı mâ Ĥâlid**
Ki bâşed cümle ' âlem nisbet ġarâ-yı .. ma' mür

İmdi Hâzret-i Hâlid Efendimize râbta idenler buraya kadar okurlar ve eger râbıtaya ehil olmuş olan şeyhine râbta iderlerse evvelâ şeyhiniñ şeyhine be' dehu şeyhine müte'allik birer beyt okurlar ba' dehu ve şalla'llâhu 'alâ seyyidînâ ve mevlâna Muhammedin nûru'n-nûr subhâne'l-Meliki'l-Ķadîri'l-Gafûr okuyup du'â' iderler

DİĞER SILSİLE-İ ŞERİF

1. Ey bihîn-i hâme-i hüceste-seyr	V'ey sâdîk ü hamîm-i hüb-eşer
2. Yine bir pâre-i Nakşibend ol sen	Olma beyhûde Nakşibend-i kühen
3. Nakşibend olmağa ser-âgâz it	Mağşada besmeleyile âgâz it
4. Evvel yûri Nakşibend bismi'llâh	Ħamd ile nağşına bulasın râh
5. Nağş-ı na't-ı hülâşa-i 'âlem	Cümleden saña vâcibest ü ehem
6. Şad dürüd ü taḥiyyat ü ikrâm	Bir Resûl-i Ħudâ 'aleyhi's-selâm
7. Hâşimî ebṭahî Odur Ķureşî	Yokdurur dü-cihân içinde eşi
8. Ħâtem-i enbiyâ' vü cümle rusul	Pîşvâ-yı heme vü hâdî-yi kül
9. Faḥr-i 'âlem Muhammed Arabî	Nuḥbe-yi aşfiyâ' resûl ü nebî
10. Cümle-i âl ü şahb-ı peygamber	Dîn-i İslâma her biri rehber
11. Siyyemâ oldı çâr-yâr-ı güzîn	Cân u dilden mu'în-i dîn-i mübîn
12. Cümlesiniñ Ħudâ-yı Rabb-i 'ibâd	Kermendin revânın eyleye şad
13. İmdi ey ma'den-i leṭâ'if-i râz	Ve'y cemî' -i ma'ârifin kâni
14. Gerçi muvaşşal ṭarîk çün Ħaḳḳa	Aḳrebi aña Nakşibendânı
15. Cümle merdân-ı Ħaḳ bu yoldadurur	Nakşibendiyye bil 'Azîzânı
16. Cümlesi çünki ṭâlib-i Ħaḳdır	Cümle bir ğayri şanma pîrânı
17. Silsile ile saña beyân ideyim	Ħâcegânile hem 'Azîzânı
18. Yek biñ cümlesini ḥıfz eyle	İrişe tā ki feyz-i Rabbânî
19. Ķaddesa'llâhu sırrahum ebedâ	Şad ide Ħaḳ revân işânı
20. Böyle taḥḳîk itdi ehl-i ḥaber	Silsile ile Nakşibendânı
21. Evvel Hâzret-i Ħabîb-i Ħudâ	Ümmetiñ şâfi' ü nigeḥ-bânı
22. Şıdkile oldı Hâzret-i Şiddîk	Bu ṭarîk-i şa'âdete şânı
23. Şânî-i işneyn ezhumâ fi'l-gâr	Na't-ı pâkidir ey kerem kâni
24. Bildirüp mebd'e ü me'âd Nebî	Ķârda itdi aña iḥsânı
25. Andan aḥz itdi Hâzret-i Selmân	Fârisî bil o merd-i meydânı
26. Andan aḥz itdi Hâzret-i Ķâsım	İbn-i Şiddîk şöhret ü şânı
27. Andan aldı o Ca'fer-i Şadîk	Oldı bî-şübhe Ķavş-ı Yezdânı
28. Ba'de Bayezîd Bistâmî	Oldı andan mucâz-ı revḥânı
29. Ba'de geldi Pîr Ħarâḳânî	Oldı rûḥânî ḳuṭb-ı Rabbânî
30. Andan aḥz eyledi bilâ-şübhe	Fârmedî ya'ni nûr-ı Raḥmânî
31. Ba'de zân Yûsuf ebî Ya'ḳûb	Şöhreti oldı Pîr Hemedânî
32. Oldı ser-ḥalka 'Abd-i ḥâlik ezân	Ķucduvânî o ḳuṭb-ı Rabbânî
33. Ba'de geldi Rivegerî 'Arif	İtdi irşâd nice merdânı
34. Andan aḥz itdi Fağnevî Maḥmûd	İstikâmetle aldı meydânı
35. Andan aldı Alî Râmitenî	Şöhreti bil anıñ 'Azîzânı
36. Ħvâce Baba Semmâsî rehber-i Ħaḳ	İtdi irşâd merd-i meydânı
37. Andan aḥz eyledi Emîr Külâl	İtdi izḥâr Nakşibendânı
38. Hâzret-i Nakşibend Bahâu'd-dîn	Bu ṭarîkiñ İmâm-ı burḥânı
39. Gerçi zâhirde pîri Emir Külâl	Ma'ñide Veysi bil o sulṭânı
40. Terbiyet buldı Ķucduvâniden	Oldı andan mucâz-ı rûḥânî
41. Soñra Ya'ḳûb Çerḫî reh-rev-i dîn	Nakşibendâna açdı meydânı
42. ḳuṭb-ı ebrâr Ħvâce-i Ahrâr	Ṭutdı âfâḳı şöhret ü şânı
43. Ħvâce- Ķadî Muḥammed Zâhid	Daḫi Dervîş Muḥammed Bâkî
44. Ħvâceḡi ya'ni Şeyḫ Emkenegî	Şeyḫ Bâkî Muḥammed el-Fânî

45. Kutb-ı vaqt idi **Pîr-i Fârûkî**
 46. Şâhib-i feyz **Muhammed Ma'sûm**
 47. Andan aḥz itdi **Şeyḥ Seyfû'd-dîn**
 48. Geçdi irşâd maḳâmına sonra
 49. İş bu mürşidden ol ḥâbîb-i İllâh
 50. Ba' dehu **Şâh Dihlevî** geldi
 51. Andan aḥz itdi **Hâzret-i Hâlid**
 52. Dal budak şaldı şarkdan garba
 53. Türk ü Kürd ü ' Arab bilâdında
 54. Hulefâ içre râbîta ehli
 55. **Şeyḥ Osmân Tavîlî**dir biri
 56. Zü'l-cenâheyn **Seyyid Tâhâ**
 57. Şoñra Bidlisde kutb-ı vaqt oldı
 58. Yaşı yüz on deyince ol ekmel
 59. Zâhir ü bâtını mükemmel idi
 60. Daḥî ' arz-ı Hicâzda ' **Abdu'llâh**
 61. Konyada hem **Muhammed Kudsî**
 62. Hem Sitanbulda **Şeyḥ Feyzu'llâh**
 63. Gücduvânî-yi ' aḥr idi bî-şek
 64. Râh-ı şiddîkî istikâmet ile
 65. İrgürürdi sa' âdet-i ebede
 66. Ne kadar olsa mübtelâ mehcür
 67. Feyz-i Haḳ irişür aña derḥâl
 68. Zâhir olurdu nisbet-i ma' hüd
 69. Feyzlerin dâ'im ide Haḳ dâ'im
 70. Yâ İllâhî be-ḥaḳḳ-ı Fahr-i Rusul
 71. İstikâmetde kıl bizi dâ'im
- Şeyḥ Ahmed Müceddid-i Şânî**
 Mürşid-i vaqt idi o nürânî
 Feyz-i tâmm oldı merd-i Haḳḳânî
Hâzret-i Seyyid Bedâvünî
 Müstefîd oldı **Cân-ı Cânânî**
 Hindde oldı devâ-yı rûḥânî
 Nisbeti ol Müceddid-i Şânî
 İtdi mürde-dilânı nürânî
 Niceler buldı andan ' irfanı
 Şayayım azdır ey kerem kânı
 Ya' ni ol mürşid-i Süleymânî
 ' Ayn-ı Hâzret idi o ḥaḳḳânî
Küfrevî Şeyḥ Muhammed Tâhî
 Uşdı lâhûta ḥayf o rabbânî
 ' Aşîkân andan aldı meydânı
H'vâce-i Mekki kutb-ı Yezdânî
 Şadre'd-dîn şaydı ehl-i ' ilm anı
 Feyz-yâb itdi çok mürîdânı
 Yüzi aḥsendi ḥuyı Kur'anî
 Neşr idüp tldı feyz muḥibbânı
 Bendelik eyleyen mürîdânı
 Bir nazar ile itse iḥsânı
 Rû-siyehken olurdu nürânî
 Cezbe ile alurdu meydânı
 Feyz-yâb ola hep muḥibbânı
 Eyle mesrûr hep mürîdânı
 Bulalım biz de feyz-i Rabbânî

Sonuç

İslâmî ilimlerin bir kısmında, özellikle de hadis, tefsir, kelam, siyer gibi sahalarda silsilelere yer verilmiş, böylece ilmin sıhhati ve geçerli bir yolla aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır. Tasavvuf ilminde de birbirine icazet veren postnişinlerin adlarının yer aldığı silsilelere büyük önem atfedilmiş ve geçerli bir silsilede yer almak, irşat faaliyetlerini sürdüren bir şeyhin meşruiyetinin esası olarak telakki edilmiştir. Türk edebiyatında sufilerin liyakat belgesi olarak kabul ettikleri silsile geleneğinden mülhem olarak manzum silsile-nâmeler kaleme alınmıştır. Ancak bu türde eser veren şairlerin, silsile-nâmelere diğer edebî türler kadar ilgi göstermedikleri ve müelliflerinin ekseriyetle bir tekke mensubu veyahut meşihat makamında oldukları görülmüştür. 19. asır müelliflerinden, kendisi de aynı zamanda bir postnişin olan Hâfız Refî' Efendi'nin *Rehber-i Hak* isimli eserinde yer alan manzum silsile-nâme, Nakşibendî tarikatının Hâlidîyye koluna ait bir silsile-nâmedir. Silsile-nâmede, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den Hâlidîyye'nin müessisi Hâlid-i Bağdâdî'nin meşhur halifelerine kadar yer verilmiştir. Tekke mensuplarının tarikatın postnişinlerini tanımaları ve özellikle Nakşibendîler'in tasavvufi yaşamlarında önemsedikleri bir uygulama olan rabîta esnasında okumaları maksadıyla kaleme

alınmıştır. Bu yönüyle tasavvufî ve didaktik bir görünüm arz eden manzumenin, sanatsal kaygılar ve okuyucuda estetik duygular uyandırmaktan uzak olduğu görülmüştür. Şekil ve üslup bakımından incelendiğinde aruz ölçüsü ile kaleme alınmakla beraber, pek çok kusurunun bulunduğu, eserin geneline sade bir anlatım biçiminin hâkim olduğu tespit edilmiştir. Muhtevasında ise, Hâlidilik ile ilgili önemli bilgileri ihtiva ettiği, bu yönüyle 19. asır tasavvuf tarihi hakkındaki araştırmalara katkıda bulunabileceği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, özelde Hâfiz Refî‘ Efendi ve mensubu olduğu Hâlidîyye kolu hakkında yapılacak çalışmalara katkısı, genelde ise silsile-nâme türüne ait bir manzumenin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Algar, H. (1997). Hâlid el-Bağdâdî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 15, ss. 283-285). TDV Yayınları: İstanbul.
- Aşkar, M. (2006). *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Ayğan, A. (2017). *Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Çetin, N. (2012). *Eyüp Tekkeleri*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Donuk, S. (2020). Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmî'ü's-Silsile Adlı Silsilenâmesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 6(1), 16-36.
- Er, H. (2003). Bir Eğitim Kurumu Olan Eyüp'te Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (11), 139-150.
- Faruk, F. (2022). Kuloğlu Hacı İlyas'ın Manzum Halvetî Uşşâkî Silsile-nâmesi. *Dergiabant* 10(1), 177-192.
- Kavak, A. (2013). *Divan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî*. Semerkand Yayınları: İstanbul.
- Kavak, A. (2017). *Hâlid el-Bağdâdî*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Kaymakçı, F. (2019). *Nakşibendî Meşâyihinden Hacı Feyzullah Efendi ve Tasavvufî Görüşleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kiel, M. (2013). Yanya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 43, ss. 317-321). TDV Yayınları: İstanbul.
- Kiremitçi, F. (2018). Menâkıbnâme ve Silsilenâme Türlerinin Manzum Bir Örneği: Kürkçübaşızâde Ali'nin "Silsiletü'n-Nûr Adlı Mesnevîsi. *Asos Journal* (74), 137-180.

- Köseoğlu, M. A. (2014). "İstanbul'a Nakşî-Halidî Şeyhlerinin Vazife Yaptığı Tekkeler ve Bu Yapıların Günümüzdeki Durumları". *Uluslararası Seyyid Taha-i Hakkarî Sempozyumu*.
- Korkusuz, M. Ş. (2012). *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayınları: İstanbul.
- Öngören, R. (2016). İlk Tasavvuf Silsileleri. *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. Grafiker Yayınları: İstanbul.
- Öztoprak, N.-Özkat, M. (2021). Hâfız Cemâlî'nin Silsile-nâme-i Tarikat-ı Aliyye-i Uşşâkî Adlı Muvaşşah Manzumesi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (26), 448-490.
- Pakalın, M. Z. (2008). *Sicill-i Osmani Zeyli Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*. (haz. Mustafa Keskin). Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Piku, A. (2020). *Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur'an İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Sâmi, Ş. (1317). *Kâmûs-i Türkî*. Dersaadet Matbaası: İstanbul.
- Tosun, N. Silsile. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 37, ss. 206-207). TDV Yayınları.
- Tüfekçi, H. (2022). Muhammed Vahyî Efendi'nin Gözden Kaçmış Bir Manzûmesi: Sünbülüyye Silsile-nâmesi. *CUJOSS Faculty of Letters Journal of Social Sciences* 46(1), 123-138.
- Tosun, N. (2007). Rabîta. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 34, ss. 378-379). TDV Yayınları.
- Tâhir, B. M. (1975). *Osmanlı müellifleri*. (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen). Meral Yayınevi: İstanbul.
- Toprak, M. S. (2006). Ali b. Osman Siraceddin el-Ûşî: hayatı ve eserleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (23), 65-86.
- Usta, M. (2006). *Tabîbzâde Mehmed Şükrî Efendi ve Silsilenâme-i Sûfiyyeİsimli Eseri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Vassâf, O.H. (2015). *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz. Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Yılmaz, H.K. (2011). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat: İstanbul.